

KURUMSAL YÖNETİM, İÇ KONTROL VE BAĞIMSIZ DENETİM: PARMALAT VAKASI

CORPORATE GOVERNANCE, INTERNAL AUDIT AND INDEPENDENT AUDIT: PARMALAT CASE

Ceren Ayça GÖÇEN*

Öz

Bu çalışmanın amacı, iyi kurumsal yönetim, kurumsal yönetimin önemli bir fonksiyonu olan iç kontrol ve finansal skandallar serisiyle başlayan bir sürecin parçası olan bağımsız dış denetimin gerekliliği incelenmiştir. Kurumsal yönetim literatüründe bağımsız denetim, iç kontrol ve yönetim olmak üzere üç mekanizma vardır. Bu kapsamda Parmalat vakası, bağımsız denetçilerin bağımsızlığını ve iç kontrolün önemini gösteren ilginç bir kurumsal yönetim skandalı örneğidir.

Parmalat gibi konsantre sahiplik (yönetim belirli bir grupta) olan şirketler ile Enron ve Worldcom gibi farklılaştırılmış sahiplik olan şirketlerde yaşanan finansal krizler arasında farklılık vardır. Enron ve Worldcom'da, şirket yöneticileri geliri manipüle etmişler ve hisse fiyatının, tahvil fiyatından elde edilen kazancın ve elde tutulan opsiyonların şişirilmesi yolu ile gerçekleştirilen muhasebe hileleri yapmışlardır. Parmalat'ta ise aile üyesi olan hissedarlar şirket kaynaklarını istismak etmişlerdir.

* Serbest Muhasebeci Mali Müşavir,
Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe-Finansman (İng.) Tezli Yüksek Lisans

Yönetim hileyi ve usulsüzlüğü azaltmak için kurumsal yönetimi yerine getirmekten ve iş prosedürlerini kontrol etmekten sorumludur. İç denetçinin görevi, şirket içi uygulamaları kontrol etmek iken, bağımsız dış denetçiye düşen görev ve sorumluluk ise etkin bir denetim planlaması, buna bağlı olarak denetim çalışması yapmak ve dosyalama aşamasında kanıt teşkil eden belgelerin doğru bir şekilde dokümanite edilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda kurumsal yönetimin önemi, kurumsal yönetimin bir unsuru olan iç kontrol ile yönetim ve ilişkili firmalar arasındaki ilişkiyi ve muhasebe hilelerini gösteren **Parmalat vakası incelenmiştir.**

Anahtar Sözcükler: Hile, Bağımsız Denetim, İç Kontrol, Kurumsal Yönetim, Parmalat, ISA 240, ISA 200, SOX, SPK.

Abstract

In this article, good corporate governance, internal audit which is the part of corporate governance and necessity of independent external audit which was the part of this process beginning with the series of financial scandals were analyzed. There are three mechanisms including external audit, internal audit and governance in the corporate governance literature. In this content, Parmalat case, showing importance of external auditors' independency and internal audit function, is an interesting example of corporate governance scandal.

There are differences in financial scandals in companies with concentrated ownership, like Parmalat and with diffused ownership, like Enron and Worldcom. In Enron and Worldcom, corporate managers engaged in earnings manipulation and accounting irregularities to inflate the stock price and gain from their equity and options holdings. In Parmalat, family member shareholders had expropriated corporate resources via self-dealing.

Management is responsible of corporate governance applications to decrease fraud and irregularity and control the procedures. While the duty of internal auditor is to control the entity's internal applications, the responsibilities and duties of external auditor are to make efficient audit planning, to audit based on audit planning work done and to make appropriate documentation which forms evidence in the documentation process. In this sense, Parmalat case was studied showing the importance of corporate governance, internal audit, relationship between management and related party firms, and accounting frauds.

Key Words: Fraud, Independent Audit, Internal Audit, Corporate Governance, Parmalat, ISA 240, ISA 200, SOX, CMB.

1. Kurumsal Yönetim

Kurumsal yönetim kavramı, Enron, WorldCom ve Parmalat gibi yatırımcıların sermaye piyasası araçlarıyla satın almış olduğu halka açık şirketlerde baş gösteren finansal skandallar sonrası tartışılır hale gelmiştir. OECD'nin bir raporuna göre, "Kurumsal yönetim; şirket yönetimi, yönetim kurulu üyeleri, hissedarlar ve paydaşlar arasındaki ilişkiler setinden oluşmaktadır. Ayrıca, kurumsal yönetim, şirket hedeflerinin düzenlendiği, bu hedeflere ulaşma yolu ve performansın gözlemlenmesine karar verildiği bir yapı oluşturur. İyi kurumsal yönetim, yönetim kurulu ve yöneticiler için şirketin ve hissedarların çıkarına olan hedefleri gerçekleştirmek için tam bir teşvik sağlar ve etkin gözlemi kolaylaştırır" (OECD, 2004, 11). Genel kabul gören tüm uluslararası kurumsal yönetim yaklaşımlarında da belirtildiği üzere; eşitlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve sorumluluk kavramlarını esas alan SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri'nde, kurumsal yönetim hedefleri şu şekilde sıralanmaktadır (SPK, 2005, 2-59):

- Pay sahiplerinin haklarının güçlendirilmesi
- Şeffaflığın artırılması

- Muhasebe eksikliklerinin giderilmesi
- Yaptırımların ve bunların icrasının geliştirilmesi
- Yönetim kurulunun bağımsızlığı ve sorumluluğu
- Rekabetin teşvik edilmesi
- Haksız kazancın önüne geçilmesi

Kurumsal yönetim yatırımcının güvencesini arttırırken, ekonomik verimlilik ve büyüme içinde temel unsurlardan birini teşkil etmektedir. Etik konular, şirket içerisindeki yönetsel, finansal ve operasyonel çalışmalar kurumsal yönetim ile güçlendirilmektedir. Kurumsal yönetim, şirket değerlerini, şirket stratejisini, sorumlulukların açıkça atanmasını ve bireylerden yönetim kuruluna kadar karar veren otoriteyi, yönetim kurulu, uzman yönetim ve denetçiler arasındaki mekanizmayı geliştirmeyi, bağımsız ve iç denetim fonksiyonlarını içeren güçlü iç kontrol sistemlerini oluşturmayı, çıkar çatışmasının büyük olduğu firma içinde riske maruz kalma seviyesini gözlemlemeyi ve kamuya uygun içsel bilgi akışını sağlayacak finansal ve yönetsel teşvikleri içermektedir (Basel Committee, 1999, 3-4).

2. İç Kontrol Sistemi

İç kontrol, organizasyonun operasyonlarını geliştirmeye ve değer katmaya yönelik oluşturulan politika ve uygulamalardır. Etkin risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerini geliştirmek için sistematik ve disiplinli bir yaklaşımı bir araya getirerek organizasyonun hedeflerini başarmasına yardımcı olurken, etkin iç kontrol sistemi de güvenilir finansal raporlama, operasyonların etkin ve verimli yürütülmesi, ve kanun ve düzenlemelere uygunluk olmak üzere üç temel hedeften oluşmaktadır. Enron ve WorldCom'daki iç kontrol eksikliğine bağlı olarak finansal raporlama problemlerinden dolayı meydana gelen finansal skandallardan sonra, halka açık şirketlerde Sarbanes-Oxley Yasası ("SOX") 404. Kısımına göre, finansal raporlamada iç kontrolün etkinliğinin değerlendirilmesi ve raporlanması zorunlu hale getirilmiştir (Arens,

Elder ve Beasley, 2004, 270). İç kontrol sistemi, bir kuruluşun kurumsal yönetiminin önemli bir parçasını oluşturmakla beraber, şirket içerisinde gerçekleştirilen hilenin seviyesinin tespit edilmesi de iç kontrol sistemi ile yakından ilgilidir. Ayrıca, iç kontrolü dışarıdan temin eden kuruluşlar, kendi bünyesinde iç kontrol sistemi olan kuruluşlara göre hileyi daha zor tespit edebilmektedirler. Bu bağlamda iç kontrol şirket içerisindeki ortamı gözleme ve kontrolü geliştirerek kuruma değer katmaktadır (Coram, Ferguson ve Moroney, 2006, 3). İç kontrol sistemi ile sadece hatalar tespit edilmez, ayrıca hile olasılığı değerlendirilir ve hile tespit edilir. Kurumsal yönetimin parçası olan iç denetim fonksiyonu risk yönetimini ve iç kontrolleri geliştirirken kurumsal yönetimi de dolayısıyla güçlendirir. İç kontrol komitesinin bağımsızlığı, etkinliği sağlamak açısından anahtar niteliktedir (Maline, 2006, 70). Bu sebeple, SOX profesyonel iç kontrol, kurumsal yönetim ve bilgi teknolojileri (“BT”) kontrolleri için değişen bir çevre yaratan yeni kuralların temel parçasıdır (Moeller, 2004, 5). SOX 404. Kısım; yönetimin sorumluluğuna, etkin iç kontrol yapısına ve finansal raporlama prosedürlerine odaklanır. Böylece, SOX Yasası’nda işin kontrol edilmesinin ve denetlenmesinin önemi üzerinde durulmaktadır (SOX, s.45).

Kurumsal yönetim ilkelerini yürütmenin yanı sıra, iç denetim desteği ile birlikte BT uygulamaları, finansal ve yönetsel çalışmalarda şeffaflığı arttıracaktır.

3. Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu

Bağımsız denetçi, finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin esaslı bir yanlışlık içerebileceğini gözönünde bulundurarak mesleki şüphecilik anlayışıyla elde edilen bağımsız denetim kanıtlarının geçerliliğini sorgulamalıdır (ISA 200, 2005, 308).

Mali tablolardaki yanlışlıklar mali tabloyu hazırlayanın niyetine bağlı olarak hile veya hatadan kaynaklanabilir. Buna göre, hile usulsüzlüklerini hatadan ayıran temel unsur, finansal tablolarda yanlışlığa sebep olan fiilin

bilerek ve isteyerek yapılıp yapılmadığıdır (Powell ve diğerleri, 2005, 7). Hile ve usulsüzlük; Parmalat vakasında da detaylı incelendiği üzere, düzmece gelir ve gider kayıtları, fiktif gelir ve varlıkların yaratılması, varlıkların ve yükümlülüklerin değerinin altında gösterilmesi, uygun olmayan bilanço dışı yükümlülükler ve ilişkili firma işlemleri yoluyla yapılabilir.

3.1 Hata

“Finansal tablolarda kasıt olmaksızın yapılan yanlışlıkları ifade eder. Bu kapsamda;

- a. Finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan verileri toplarken ve bunları analiz ederken yapılabilecek bir yanlışlık,
- b. Olayların gözden kaçırılmasından veya hatalı yorumlanmasından kaynaklanan yanlış bir muhasebe tahmini ve
- c. Muhasebe ilkelerini uygularken, değerlendirme, kayda alma, sınıflandırma, sunma veya açıklama konuları ile ilgili yapılabilecek bir yanlışlık hata olarak değerlendirilir.” (SPK, Seri X No:22, 23) (ISA 240, 2003, 8)

3.2 Hile ve usulsüzlük

Hile ve usulsüzlük; “İşletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil olmayan yasadışı bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunmalarını ifade eder. Bağımsız denetçi finansal tablolarda önemli yanlışlıklara sebep olabilecek hileli ve usulsüz işlemlerin olup olmadığını göz önünde bulundurmalıdır. Varlıkların kötüye kullanılmasından ve hileli finansal raporlamadan kaynaklanan iki tür hile ve usulsüzlük söz konusudur.” (SPK, Seri X No:22, 23) (ISA 240, 2003, 8) Bunlardan ilki hileli finansal raporlama, ikincisi ise varlıkların kötüye kullanılmasıdır.

3.2.1 Hileli finansal raporlama

Hileli finansal raporlamada, kasıtlı olarak, finansal tablolarda olması gereken tutarların veya açıklamaların yer almaması, veya yanlış beyan edilmesi suretiyle finansal tablo kullanıcıları yanıltılır. Buna göre hileli finansal raporlamanın özellikleri:

- a. Finansal tabloların hazırlanmasına dayanak olan muhasebe kayıtlarının veya destekleyici dokümanların tahrif edilmesini, değiştirilmesini, manipüle edilmesini veya gerçeğe aykırı belge düzenlenmesini,
- b. Finansal tablolara yansıtılması gereken olay, işlem ve diğer önemli bilgilerin kasıtlı olarak atlanmasını veya yanlış yansıtılmasını
- c. Faaliyet sonuçlarını değiştirmek ya da başka amaçlara ulaşmak için özellikle hesap dönemi sonuna yakın bir tarihte fiktif yevmiye kayıtları yapmak,
- d. Hesap bakiyelerini tahmin etmede kullanılan varsayımları uygun olmayan biçimde oluşturmak ve kanaatleri değiştirmek,
- e. Raporlama döneminde meydana gelen işlem ve olayları finansal tablolara yansıtılmamak, zamanından önce yansıtılmak veya ertelemek,
- f. Finansal tablolarda yer alan tutarları etkileyebilecek bilgileri gizlemek veya açıklamamak,
- g. İşletmenin finansal durumunu veya finansal performansını yanlış sunmak amacıyla karmaşık işlemlere girişmek ve
- h. Önemli ve olağandışı işlemlere ilişkin kayıtları ve koşulları değiştirmek suretiyle gerçekleştirilebilir.

3.2.2 Varlıkların kötüye kullanılması

Varlıkların kötüye kullanılması ise, bir işletmenin varlıklarının çalınması eylemini içermekle beraber, genellikle şirketin çalışanları tarafından nispeten küçük ve önemsiz miktarlarda gerçekleştirilir. Ancak, kötüye kullanma işletme yönetimi tarafından da gerçekleştirilebilir, bu takdirde bu işlemlerin ortaya çıkarılması iyi gizlenebilecek olması nedeniyle çok daha güçtür.

Varlıkların kötüye kullanılması, aşağıdakileri de içeren pek çok farklı yöntemle gerçekleştirilebilir:

a. Alacak tahsilatının zimmete geçirilmesi veya kayıtlardan silinmiş alacaklardan gelen tahsilatların kişisel banka hesaplarına yönlendirilmesi,

b. Stokların kişisel kullanım için veya satılmak üzere çalınması ya da hurdaların satılmak üzere çalınması veya işletmenin teknolojik bilgilerinin rakip işletmelerle gizli anlaşma yapılarak para karşılığı satılması gibi, işletmenin maddi varlıklarının veya fikri mülkiyet haklarının çalınması,

c. Fiktif satıcılara ödeme yapılması veya işletmenin satın alma temsilcilerine fiyatları olduğundan yüksek göstermeleri karşılığı satıcılar tarafından rüşvet ödenmesi veya olmayan çalışanlara ödeme yapılmış gösterilmesi gibi, işletmenin gerçekte almadığı mal ve hizmetler için ödeme yapmasına sebep olunması ve

d. İşletme varlıklarına kişisel kredi veya ilişkili taraflar için ipotek tesis ettirilmesi gibi, işletmenin varlıklarının kişisel amaçlarla kullanılması” (SPK, Seri X No:22, 24-25).

“Bağımsız denetçinin, finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin önemli bir yanlışlık içerebileceğini dikkate alarak, bağımsız denetimi mesleki şüphecilik anlayışıyla yürütmesi gerekmektedir. Mesleki şüphecilik; bağımsız denetçinin, sorgulayıcı bir yaklaşımla, kanıtların geçerliliğini incelemesi ve kanıtların, işletme yönetiminin açıklamaları ve diğer bilgi ve belgeler ile çelişki içinde olup olmadığını değerlendirmesidir. Bağımsız denetçinin mesleki şüphecilik anlayışıyla hareket etmesi; bağımsız denetim sürecinde şüpheli olayların gerekli özen gösterilmeden değerlendirilmesi, bağımsız denetim kanıtlarından sonuca ulaşırken gereğinden fazla genelleme yapılması, bağımsız denetimin mahiyet, zamanlama ve kapsamının belirlenerek bağımsız denetim yöntem ve tekniklerinin seçimi ve sonuçlarının değerlendirilmesinde yanlış varsayımların kullanılması gibi bağımsız denetim risklerini azaltır. Bağımsız denetçi, bağımsız denetimi planlarken ve gerçekleştirirken işletme yönetiminin ne dürüst olmadığı ne de kuşku götürmez bir şekilde dürüst oldu-

ğu varsayımıyla hareket eder. Bu çerçevede; bağımsız denetçinin raporuna temel oluşturacak kanıtların toplanmasında, işletme yönetiminin açıklamaları yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtı olarak kabul edilemez.” (SPK, Seri X No:22, 3-8).

4. Parmalat Vakası

Parmalat (“Şirket”), Parmalat Grup’un (“Grup”) temel gıda ve süt ürünlerini üretip satan bir firmasıdır. 31 Aralık 2002 tarihinden 2005 yılına kadar 67 tane şirketi direkt olarak ve geri kalan bazı şirketleri de dolaylı olarak kontrol etmiştir (Melis, 2005, 480). Parmalat Finanziaria ise, Milan borsasına kotedir, 13 üye yönetim kurulu üyesi olmakla beraber; 5 üyesi icra görevi olmayan, kalan 8 üyesi ise icra görevi olan yöneticilerden oluşmaktadır. Dört yönetim kurulu üyesi, aile üyeleri ile yakın temas içerisindedir. Ayrıca, icra komitesi de üç yönetim pozisyonuna sahip aile üyeleri ile birlikte toplam yedi yöneticiden oluşmaktadır. (Malline, 2006, 70).

Parmalat denetim komitesi iki icra yöneticisi ve bir aile üyelerine yakın bir üye olmak üzere toplam üç üyeden oluşmaktadır. İcra yetkisi olmayan bu yönetici, komitenin önemli bir çoğunluğunu oluşturamaması sebebiyle denetim komitesi bağımsızlıktan yoksundur. (Melis, 2005, 112-113)

Aile üyeleri tüm Parmalat grubunu kontrol etmektedir. Ülkedeki kurumsal yönetim sıkıntılarına bakıldığında, zayıf yöneticilerin, şirketin kontrolünü elinde tutan hissedarların (blockholders) varlığı ve korunmasız azınlık hissedarlarının temel sorun olduğu görülmektedir. Şirketin kontrolünü elinde bulunduran hissedarlar, şirket kaynaklarını yasalara aykırı olarak buldukları şirketten başka bir şirkete aktararak, çıkarlarını azınlık hissedarlarının zararına kullanabilir. Parmalat vakasında da iştirak şirketlerine kaynak aktarımı yapılmıştır. 2003 Kasım ayında şirketin Cayman adalarında kurulu olan Epicurum fonuna 500 milyon euro aktarmış olduğu ortaya çıkmıştır (Melis, 2005, 480).

4.1. Parmalat'ın Finansal Kaynakları

Şirket'in borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmesi, halka açıldığı yıl (1990) ile iflas ettiğini açıkladığı tarih (2003) arasında Grup'un finansal kaynaklarını tüketmesinden kaynaklanmaktadır. Normal kapasitesinin ötesinde firmanın operasyonlarını devam etmesini sağlayan finansal kaynaklar direkt veya dolaylı olarak bankalar aracılığıyla Parmalat Grup tarafından vergi cenneti adı altında yabancı ülkelerdeki offshore'lara ve özel amaçlı kuruluşlara transfer edilmiştir (PwC, 2004, 4-5).

31 Aralık 1998 ile 31 Aralık 2003 tarihleri arasındaki dönemde, Grup yaklaşık 14.2 milyar Euro finansal kaynak temin etti, bunun 13.2 milyar Euro'su bankalardan sağlanan kredi niteliğinde ve 1 milyar Euro'su da operasyonel faaliyetlerinden elde edilen brüt nakit akışıdır.

Finansal kaynakların (14.2 milyar Euro) kullanıldığı yerler şöyledir:

1. İştiraklerin satın alınması ve sabit kıymet yatırımları: Yaklaşık finansal kaynakların %38'ine tekabül eden 5.4 milyar Euro'nun 3.8 milyar Euro'su iştiraklerin satın alınmasında, 1.6 milyar Euro da sabit kıymet yatırımlarında kullanılmıştır.

2. Piyasaya, bankalara ve vergi otoritesine yapılan ödemeler: Finansal kaynakların %45,8'ini tekabül eden 6.5 milyar Euro'nun 2.8 milyar Euro'su bankalara ve 2.5 milyar Euro'su bono sahiplerine ödenmiştir. 0.9 milyar Euro vergi idaresine ve 0.3 milyar Euro ise temettü ödemelerinde kullanılmıştır.

3. Sahtekarlık: Finansal kaynakların %16.2'sine tekabül eden 2.3 milyar Euro Şirket'in operasyonel amacı dışında aktarılmıştır (PwC, 2005, 4).

Grup'un etkin finansal durumunu saklamak ve ekonomik sonuçları geliştirmek için, hissedarlar, ilgili üst yöneticiler ve bunların danışmanları finansal araçlardan faydalanarak offshore'daki şirketlere kaynakları aktarmışlardır.

4.2. Parmalat'ın Çöküşü

Kasım 2003'te, Parmalat'ın 10 milyar Euro tutarındaki bono ödemesini gerçekleştirememesi firmayı iflasın eşiğine getirmiştir. Bu durum, hemen denetçilerin ve bankaların şirket hesaplarını daha dikkatli incelemelerine sebep olmuştur. Parmalat'ın aktifinin %38'i olan 4.9 milyar tutarındaki varlık, Cayman Adaları'nda Parmalat'ın iştirakinin Amerikan Bankası'ndaki hesabında bulunmaktadır. Fakat, Amerika Bankası yetkilileri 19 Aralık 2003 tarihi itibariyle böyle bir paranın bankada bulunmadığını bildirmişlerdir. 27 Aralık itibariyle, İtalyan savcılar yöneticilerin borçların aktif hesaplar ile mahsup edildiğini ve 15 yıldan fazla bir süre boyunca hesaplarda oynama yapıldığı tespit etmişlerdir. Borsadaki Parmalat hisse işlemleri aynı gün askıya alınmıştır (Edmondson ve Cohn, 2004).

4.3. Muhasebe Hileleri

Parmalat'ın yıllarca gerçekleştirmiş olduğu muhasebe hile ve usulsüzlükleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

4.3.1. Fiktif ve Düzmece Belgeler

Parmalat'ta pek çok düzmece muhasebe işlemi gerçekleştirilmiş, geçersiz hesaplar açılmış ve fiktif belgeler düzenlenmiştir. Parmalat'ın yönetim kurulu başkanı, tepe yöneticisi ve pek çok idari yönetici hesaplarla oynamış, olmayan hesaplar ve işlemler türetmişlerdir. Bazı yöneticiler, yapılan bu hilelerin tespit edileceği finansal kontrollerin atlanması için çalışanlara önceden ödeme yapmışlardır. Yönetim, kayıtları doğru ve adil olarak sunmamıştır (Manisalı, 2004, 8-9).

Ayrıca, Parmalat en tecrübeli denetçilerin bile tespit edemeyeceği sahte işlemler ile sahte belgeler hazırlamıştır. Skandal, Parmalat'ın iştiraki olan

Bonlat'a ait 4.9 milyar Euro nakdin Amerika Bankası'nda olduğunu teyit eden mutabakat mektubunun sahte olduğunun anlaşılması ile ortaya çıkmıştır. Denetçinin standart olarak yapması gereken kontrollerden birisi, banka hesaplarını kontrol etmektir ve bunu da bankalara mutabakat mektubu göndererek teyit eder. Grant Thorthon da nakit bakiye teyidi için bankalara bağımsız denetçi olarak mutabakat mektubu göndermiştir, ancak yaptığı en büyük hata mutabakat mektubunu Parmalat'ın iç yazışma sisteminden temin etmesidir. Aslında mutabakat mektubunun, banka tarafından doğrudan denetim şirketine gönderilmesi gerekmektedir. Zira, bankanın şirkete gönderdiği mutabakat mektubu, şirket yöneticilerince değiştirilerek denetçiye sunulma riski vardır. Parmalat skandalında da, mutabakat mektuplarının kasdi olarak değiştirildiğini göstermektedir (Australian Securities & Investment Commission, 2005, 5).

4.3.2. Borcun Olduğundan Daha Düşük Gösterilmesi

Parmalat yaklaşık 9.16 milyar Euro tutarında borcunu daha düşük göstermiştir. 3.8 milyar Euro tutarında borcu iştiraklerine borç olarak, 1.16 milyar Euro borcu da sabit kıymet için ayrılan sermaye olarak göstererek gerçekte varolmayan işlemlerle borcunu azaltmıştır (Brown and Wood LLP, 2004, 1).

“SAS 99: Mali Tablo Denetimlerinde Dolandırıcılık Değerlendirilmesi Beyanı'na belirtildiği gibi, denetçiler yöneticilerin veya kuruluş içerisindeki diğer çalışanların gerçekleştirmiş olabileceği dolandırıcılığa istinaden oluşabilecek önemli hatalara ilişkin riskleri tespit etmek için gerekli bilgileri toplamalı, denetim planlaması esnasında gerçekleştirilen analitik prosedürleri göz önünde bulundurarak riskleri ve hile risk faktörünü değerlendirmeli ve sonuçlara cevap vermelidir” (Ramos, 2003, 4).

1998-2001 yılları arasında, Parmalat operasyonlarından temin ettiği nakitten daha fazla nakdi iştirak yatırımları, ve offshore şirketlerine para transferi şeklinde yatırım için kullanıyordu. Dolayısıyla, likidite açığını kapatmak için de, daha fazla kredi temin edildi. Sonuç olarak da, net nakit akışı

2001'den sonra, ihraç edilmiş olan borçların vadesinin gelmesi üzerine yapılan ödemeler sebebiyle eksiye düştü (Masane, Puronen ve Rui, 2004, 12). Nakit akışındaki bu açığa rağmen bilançodaki nakdin artıda görünmesi varolan tutarsızlığı açıkça göstermektedir.

Parmalat'ın raporlamış olduğu net borç pozisyonu 1999'dan beri artmasına rağmen, bu pozisyon borç ödemesinden ziyade raporlamış olduğu nakit ve eşdeğerlerinden oluşmaktadır:

a. Kayıtlara borç kaydı yapılmaması: Borç basitçe ya gösterilmedi yada konsolide mali tablolarda ilişkili firma borç – alacak hesaplarının netleştirilmesi yoluyla silindi. Örneğin; yaklaşık 200 milyon Euro borç solo mali tabloda basitçe silindi. Ayrıca, bankaya olan borç ise ilişkili firmaya borç olarak gösterilerek firmanın konsolide mali tablosunda ilişkili firma borç-alacak ilişkileri silindiği için Parmalat'ın borcu olduğundan daha az gösterilmiş oldu.

b. Borcun sermaye olarak kaydedilmesi: Bu kaydın amacı, sermayenin olduğundan daha fazla gösterilmesi, bankadan alınan kredininse az gösterilmesidir (Melis, 2005, 16-17).

4.3.3. Türev Ürünlerinin Rolü

Parmalat türev ürünlerini ve diğer kompleks finansal işlemleri de bilançoju desteklemek için kullanmıştır. Yabancı kredi kuruluşları ile Citigroup ve Merrill Lynch gibi ticari bankalar bono ihraç etmek için vergi cenneti yasal düzenlemelerinden istifade etmişlerdir ve Grup'un mali tablosunda ekonomik ve finansal pozisyonunu hatalı olarak sunumuna katkıda bulunacak yapısal finansal ürünler yayınlayarak Grup'a direkt olarak finansal kaynak sağlamışlardır (PwC, 2004, 5).

1990'lı yılların sonunda, Parmalat'ın iştiraki olan Parmalat Corporation Finance Ltd yaklaşık 477 milyon Euro tutarında Merrill Lynch International, Credito Italiano SpA ve Cariplo SpA gibi bankalara imtiyazlı hisse senedi ihraç etmişti. Hisseler, Parmalat'ın mali tablosunda sermaye olarak kaydedilmişti.

Hisse sahiplerine Libor artı %2,5 oranından zorunlu kar payı dağıtılmıştır. Hisse senetlerinin geri alım-satım opsiyonu vermemesine rağmen, hisse sahiplerine belirli bir süre sonra hisse senedinin nominal değerini geri ödeme sözü verilmişti. İşlemler yasal sermaye gibi kaydedilmesine rağmen, özü itibarıyla borç niteliğindedir (Melis, 2005, 5-6). Özün önceliği prensibine göre, hisse senetlerinin borç olarak kaydedilmesi gerekiyordu. Bu tarz işlemlerin net etkisi, Parmalat Grup'un raporlanan mali rasyolarını geliştirmek olmuştur.

Citigroup, 1999 yılında Şirket'in net karını arttıracak 117 milyon Euro tutarında yatırım yapmıştır (Lander, 2004). Katılım ortaklıkları, gelecek sermaye artışları için emre yazılı senet ihracı ve faaliyet göstermeyen katılımlar vasıtasıyla, sermaye ve kredi yapısının değiştirilmesiyle, Parmalat borçlanma maliyetini olduğundan daha az göstermiştir (PwC, 2004, 5).

Eylül 2003'te, Deutsche Bank Parmalat ile birlikte 350 milyon Euro bono ihraç etti. Deutsche Bank, 350 milyon Euro bonoyu kurumsal yatırımcılara satarken, kendine de 150 milyon Euro ile 200 milyon Euro arasında pay almıştır (Entwistle and Cappucci LLP, 2004, 21).

4.3.4. Satış İşlemleri

Şirket zararı hasır altı ederken, ilişkili kuruluşlar aracılığıyla aktifini olduğundan daha fazla göstermiştir. Şirket, iştiraklerini tahsil edilemeyecek veya değeri düşmüş alacaklarını gizlemek için kullanmıştır; kredilerini Parmalat iştiraklerine yaymıştır, böylece bu iştirakler fiktif veya şişirilmiş gelirin elde edildiği karşı taraf işlemler olarak ve varolan giderleri saklamak için kullanılmıştır (Brown and Wood LLP, 2004, 1). Şöyle ki:

a) Hiç olmayan müşterilerden elde edilen fiktif gelir kaydı: Üçer aylık raporlama sonuçlarına göre, Küba'ya yapılan 620 milyon dolar satış her Kübalı'ya yılda ortalama 210 litre süt sağlamaktadır (Cosmo, 2005). Şirketlerin fiktif olarak yapmış olduğu işlem hayali satış kaydı göstermektedir. Muhasebe kaydı olarak da alacak hesaba satış, borç hesaba da alıcılar olarak kaydedilmekte, böylece aktif ile gelir dengelenmektedir (Wells, 2000, 3).

b) Çift faturalama: Parmalat İtalya'daki bayilerine ve süpermarketlere çift fatura kesmiştir. Bu faturalar Parmalat'ın bankalardan kredi niteliğinde likidite temin etmek için fiktif satışları kaydetmesine izin verdi. Raporlanan gelirin fiktif olarak arttırılması ile banka kredisi ve hatalı faturaların kıymetleştirilmesi yoluyla kredi piyasasına girebilmiştir.

c) İştiraklere yapılan düzmece fiktif satışlar: Fiktif ticari marka satışlarından veya teknolojilerden elde edilen raporlanmış gelirin bir kısmı Dutch Antilleri gibi vergi cenneti olan ülkelerdeki kuruluşlara aktarılmıştır. Satılan aktifin varolmaması veya değersiz olmasının yanısıra, kaydedilen tutarlar oldukça yüksek idi. İştiraklerin maliyeti konsolide finansal tablolarda yer almazken, bu fiktif işlemler Parmalat'ın operasyonel şirketlerinden elde edilen gelirin artmasına sebep olmuştur.

d) Faturanın olduğundan daha yüksek bir değer ile kesilmesi: Parmalat aile üyelerinin şirketlerini piyasa değerinden daha yüksek bir fiyata satın almıştı. Bu ilişkili şirket işlemleri Parmalat'ın giderlerini arttırması sebebiyle raporlanan gelirin azalmasına sebep olmuştu. Bu yol ile elde edilen gelir aile üyelerine aktarılmıştı (Melis, 2005, 14).

4.3.5. İlişkili Firma İşlemleri

Uluslararası Muhasebe Standardı md 24'e göre, eğer bir tarafın diğerini kontrol etme yetkisi varsa veya finansal ve operasyonel kararlarda diğer taraf üzerinde önemli bir etkisi mevcutsa, taraflar ilişkili firma olarak değerlendirilir. İlişkili firma işlemleri ilişkili firmalar arasında kaynak veya yükümlülük aktarımı olarak açıklanır (IAS 24, 2003, 2-3). Ana şirket ile iştirakler arasındaki satış veya alış işlemleri, iki şirket arasında sabit kıymet değişimi veya kredi aktarımı buna örnek olarak verilebilir (Arens, Elder ve Beasley, 2004, p.202).

Bu kapsamda değerlendirdiğimizde, Parmalat'taki esas sorun kanuna aykırı ilişkili firma işlemlerini icra eden yöneticiler ve çalışanlar tarafından

kullanılan offshore iştirakleri ile özel amaçlı kuruluşların yaygınlaşması ile kolaylaşan dolandırıcılık işlemlerinden kaynaklanmaktadır. Parmalat skandalına ait araştırmalar yöneticilerin zararı saklamak ve Grup'un finansal pozisyonunu desteklemek için sanal bir müdürlük kullandığını göstermiştir (McCahery ve Vermeulen, 2005, 216-217). Şirket, aktifini ilişkili firma işlemleri, maddi olmayan duran varlıkların ve yükümlülüklerin şüpheli dağıtımını, aşırı yönetici ücretleri gibi yollarla transfer etmiştir (Enriques ve Volpin, 2007, 122).

Parmalat, Grup'un konsolide bilançosunda aktifi yapay olarak şişirmek için bilanço dışı düzenlemeler kullanmıştır ve özellikle Cayman Adaları ve Singapur'daki özel amaçlı işletmeleri (Special Purpose Entity) arasında ticari ve mali sözleşmeler düzenlenmiş, daha sonra bu sözleşmeler bankalara ibraz edilerek bankalardan fon temin edilmiştir. İlk önce bono ihraç ederek piyasadan para temin edilmiş, bunlar offshore şirketlerine aktarılmış (Manisalı, 2004, 8-9), sonra da bu borçlar teminatlaştırılmış borç yükümlülükleri (collateralized debt obligations - CDO) adı altında tekrar satılmıştır (Nomura Fixed Income Research, 2004, 1). Böylelikle, bilanço dışı bir borç yaratılmış olmaktadır. Ayrıca, hisse senedi fiyatları değiştirilerek Borsa'da manipülasyon yapılmıştır. Bilanço dışı düzenlemeler, Parmalat'ın sahtekarlığında ve muhasebe skandalında önemli bir rol oynamıştır (McCahery ve Vermeulen, 2005, 235).

Şirketi kontrol eden hissedarları kısıtlamanın yolu, ana çıkar çatışmalarının olduğu yerde yönetim kurulunun bağımsızlığını, icra görevi olmayan yöneticilerin ve denetim kurulunun rolünü güçlendirmekten geçmektedir (Black, Jang ve Kim, 2006, 21).

4.3.6. Finansal Kaynakların Yasadışı olarak Transfer Edilmesi

Parmalat'ın sahipleri halka açık şirketlerindeki 500 milyar Euro tutarındaki parayı kendi seyahat firmalarına transfer etmişlerdir ve aile yöneticileri parayı kişisel olarak kullanmıştır (Manisalı, 2004, 8-9). Şirket, ödemeleri ilişkili şirketlerden alacak hesabına kaydederek bu ödemeleri hasır altı etmiştir (Brown and Wood LLP, 2004, 1).

4.4. Denetim Planının Eksikliği

Denetim planı dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, denetçi yeni müşteriyi kabul edip etmeyeceğine ya da çalışmaya devam edip etmeyeceğine karar verir. İkinci aşamada, denetçi firmanın neden denetime ihtiyaç duyduğunu tespit eder. Üçüncü olarak, denetçi yanlış anlaşılımları bertaraf etmek için sözleşme koşullarını belirlemek için firmayı anlama çalışmalarını sürdürür. Son olarak da, sözleşmede yer alacak gerekli denetim uzmanlığına sahip olan denetçiler seçilir (Arens, Alder ve Beasley, 2004, 194). Fakat, PwC'nin araştırmasına göre, Grant Thornton tarafından yapılan denetim planlamasının tamamen elverişsiz olduğu tespit edilmiştir. Kanıtlar, baş denetçinin risk faktörlerini gözönünde bulundurma konusunda ihmalkar olduğunu göstermektedir (PwC, 2004, 5).

Bu kapsamda, denetçinin rolü çok önemlidir. İtalyan kanunlarına göre, her 9 yılda bir denetim firmasının değişmesi gerekmektedir. Ancak, Parmalat kanundaki bir boşluktan yararlanarak Grant Thorthon ile çalışmaya devam etmiştir. Deloitte & Touche Parmalat'ın muhasebesini devir almıştı, ancak Bonlat adında yeni bir birim kuruldu ve Grant Thorthon bu yeni birimin denetçisi olarak kalmıştır. Yasa gereği atanan denetim kurulu, yönetim kurulunu denetleme gücünden yoksundu. Bağımsızlık gereği denetçinin şirket tarafından sağlanan bilgiyi ayırt etmesi mümkün değildi (Parmalat Paper). Yönetim kurulunda bir iç denetçinin olmaması ve bağımsız denetçi ile yakın ilişkiler kurulması ve denetim planlaması eksikliği sebebiyle Parmalat'ın yapmış olduğu hileler tespit edilememiştir.

4.5 Parmalat'ın Çöküşünün Yarattığı Sonuçlar

- Çeşitli bankalar, özel yatırımcılar, çalışanlar, hissedarlar, yönetim kurulu başkanı, pek çok yönetici ve hükümet bu skandaldan derin bir şekilde etkilenmiştir. Para kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda işlerini de kaybetmişlerdir.

- Alacaklılar dava açmışlardır.
- Amerika’da sigorta sektörü darbe almıştır. Moody’in araştırmalarına göre, Parmalat’ın menkul kıymetlerine yatırım yapan sigorta şirketleri 1.6 milyar dolar kaybetmiştir.
- Parmalat’ın denetçileri prestijini kaybetmişlerdir. Grant Thornton İtalya’daki şubesini kapatmıştır. Denetçiler hakkında soruşturma açılmıştır.
- Bu skandal derecelendirme şirketlerinin güven kaybetmesine sebep olmuştur. Standards & Poor’s yönetim tarafından gerçekleştirilen kasıtlı muhasebe hilelerinden dolayı suçlanamayacakları yönünde bildiri yayınlamıştır.
- Citibank, JP Morgan Chase, Merrill Lynch, Deutsche Bank, Banka Intesa, Capitalia gibi Parmalat ile ilişkide olan bankalar skandaldan etkilenmişlerdir.
- Brazilyalı bağlı ortaklığa süt veren 10.000 çiftçi mağdur durumda kalmıştır. Brezilya’da süt kooperatiflerine olan borç yaklaşık 2.4 milyar doları bulmuştur (Manisalı, 2004, 9)
- Hisse fiyatı 2,23 Euro’dan 11 cent’e kadar düşmüştür.

5. Sonuç

Parmalat vakası ile kurumsal yönetimin etkin bir fonksiyonu olan iç kontrolün önemi ve denetçinin uyması gereken kurallar anlatılmıştır. Suistimal ve mali tabloların hatalı raporlanmasını önlemek için denetim kurulu-
luna verilen görevler ve kurumsal yönetimin önemi Parmalat vakası ile incele-
lenmiştir.

Organizasyonlar kurumsal yönetimin bir parçası olarak iç denetim meka-
nizmasını desteklemeli; hissedarların şirkete dava açma ve yöneticilerin de
temel kurumsal yönetim ilkeleri hakkında söz söyleme haklarının verilmesi yolu
ile hissedarlar ve yöneticiler güçlendirilmeli; hissedarların oy kullanma hakları
arttırılmalı; ilişkili firma işlemleri şeffafça belgelenerek bağımsız denetçiye
sunulmalı; iyi tasarlanmış muhasebe standartları ve bağımsız iç ve dış denetim
fonksiyonu güçlendirilmeli ve kamu düzenlemeleri geliştirilmelidir.

İç denetim ve bağımsız denetim koordineli bir şekilde uygulanmalıdır. Bir başka ifadeyle, iç kontrol ile yatırımcılara, finansörlere ve diğer kullanıcılara güvenilir finansal rapor hazırlanmasını sağlamak, şirketin hedeflerinin gerçekleştirilmesi için kaynakların etkin ve verimli olarak kullanıldığına dair operasyonel kontrollerin yapılması, ve operasyonların ve mali tablonun kanun ve düzenlemelere uygun olup olmadığının denetimlerinin yapılması temel husus iken; bağımsız denetim ise işletmelerin halka açıklanacak yıllık finansal tablo ve diğer finansal bilgilerinin, finansal raporlama standartlarına ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak, defter, kayıt ve belgelerin denetimin yapılması ve değerlendirilmesini dikkate almaktadır. Böylece etkin bir iç ve dış denetimin oluşturulması şirketlerde kurumsal yönetimin yerleştirilmesini sağlayan önemli bir araçtır.

Bağımsız denetçinin her zaman yanıtılabileceği hususu dikkate alınarak, bağımsız denetçi, bağımsızlığının yitirilmesine sebep olabilecek her türlü davranışlardan kaçınmalıdır. Bunun için de, bağımsız denetimin de denetlenmesini sağlayacak yasal bir mekanizmanın da olması gerekmektedir, bunun da bağımsız üst kurullarca olması önem taşımaktadır.

Kurumsal yönetimin eşitlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkeleri de, esasen iç ve dış denetimin sağlamayı hedeflediği kontrol mekanizmasını destekleyici niteliktedir. Nitekim Türkiye’de de Parmalat gibi finansal skandalların yaşanmaması için çeşitli adımlar atılmıştır. Öncelikle, Sermaye Piyasası Kurulu iyi kurumsal yönetim oluşturulması için 2003 yılında yayınlamış olduğu Kurumsal Yönetim İlkelerini, 2005 yılında güncellemiştir. Ayrıca, 2004 yılında, SPK halka açık şirketleri Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu hazırlama zorunluluğu getirmiştir. Bir diğer önemli husus ise, halka açık şirketlerin ve bankaların bağımsız denetim ve kurumsal yönetim açısından çok önemli olan “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları”na uygun mali tablolar hazırlamaları istenmiş; ve kamuya açık olmayan küçük ve

orta ölçekli firmaların da Türk Ticaret Kanunu tasarısının yasalaşması ile UFRS'ye uygun mali tablo hazırlamaları beklenmektedir; bu kapsamda Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK) tarafından 2007 yılında "KOBİ'ler için UFRS"nin son taslağı hazırlanmış, 2009 yılında da KOBİ'ler için Uluslararası Finansal Raporlama Standartları nihai haline getirilmiştir. SPK'nın yapmış olduğu diğer düzenlemede, Kurumsal Yönetim Derecelendirmesi yapacak derecelendirme şirketlerinin kurulabilmesi için gerekli mali ve hukuki şartları açıklayan tebliğ, Seri VIII No:51 Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği kapsamında 2007 yılında güncellenmiştir. 2009 yılında duyurulan SPK tebliğine göre, bir bağımsız denetim kuruluşu ile 7 yıl çalışan işletmelerin tamamı 31.12.2010 tarihinden sonra rotasyon uygulamasına tabidir.

KAYNAKÇA

Arens, Alvin A., Elder, Bandal J. and Beasley, Mark (2004) "Audit Planning and Analytical Procedures" **Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach**, 11.bs. [y.y.] : [yayl.y]

Australian Securities & Investments Commission (2005) **Financial Statement Fraud Corporate Crime of the 21st Century**. [y.y.] : Australian Securities & Investments Commission

Basel Committee on Banking Supervision (1999) Enhancing Corporate Governance. [y.y.] : [yayl.y]

Black, Bernard S., Jang, Hasung and Kim, Woochan (2006) "Does Corporate Governance Predict Firms' Market Value? Evidence From Korea", **Journal of Law, Economics and Organization**, 22, 2, (2006) : 1-36.

Brown, Austin Sidley and Wood LLP and Affiliated Partnerships (2004) **SEC Update - SEC Settles Enforcement Action Against Parmalat**. [y.y.] : [yayl.y]

Coram, Paul, Ferguson, Colin and Moroney, Robyn (2006) **The Value of Internal Audit in Fraud Detection**. [y.y.] : [yayl.y]

Cosmo, Patrick, “Parmalat Fraud”, December 2005,
<http://www.oppapers.com/essays/Parmalat-Fraud/74216> (erişim tarihi 05.01.2008).

Edmondson, Gail and Cohn, Laura (2004) “How Parmalat Went Sour”, **European Business**, (January 2004).

Enriques, Luca and Volpin, Paolo (2007) “Corporate Governance Reforms in Continental Europe”, **Journal of Economic Perspectives**, 21, 1, (2007) : 117-140.

Entwistle and Cappucci LLP (2004) **Parmalat SpA Securities Litigation Summary**. [y.y.] : [yayl.y]

<http://www.lawyersandsettlements.com/settlements/07246/deloitte.html>, (erişim tarihi 05.01.2008)

<http://www3.wz.uw.edu.pl/sknf/publikacje/papers/Parmalat.pdf> (erişim tarihi 14.01.2010)

International Accounting Standards Board (2003) International Financial Reporting Standards, Related Party Disclosures IAS 24, 2003.

International Standard on Auditing (ISA) 200, Objective and General Principles Governing and Audit of Financial Statements, December 2005, pp.304-320.

International Standard on Auditing (November 2003) **240, The Auditor’s Responsibility to Consider Fraud in an Audit of Financial Statements**. [y.y.] : International Standard on Auditing

Kurumsal Yönetim İlkeleri (Şubat 2005). Ankara : SPK

Lander, Mark, Wakin, Daniel and Horowitz, Jason (2004) “The Rise and Fall of Parma’s First Family”, **The New York Times** (January 2004).

Malline, Christine A. (2006) **International Corporate Governance: A Case Study Approach**, [y.y.] : Edward Elgar Publishing

Manisalı, Güler (2004) “Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Kurumsal Yönetim Üzerindeki Etkileri” **Darman Milletlerarası Ticaret Odası Finans Komitesi**. [y.y.] : [yayl.y]

Masane, Julija, Puuronen, Lauri and Rui, Xi (2004) “**Corporate Governance Scandal in Parmalat**”, Corporate Governance Sythesis, (Fall 2004) : 1-23.

McCahery, Joseph A. and Vermeulen, Erik P.M. (2005) **Corporate Governance Crises and Related Party Transactions: A Post-Parmalat Agenda**, [y.y.] : [yayl.y].

Melis, Andrea (2005) “Corporate Governance Failures: to What Extent is Parmalat a Particularly Italian Case?”, **Blacwell Publishing**, 13, 4, (July 2005) : 478-488.

Melis, Andrea (2005) “Creative Accounting and Financial Reporting Frauds: Some Evidence from Italy”, **Working Paper**. (2005) : 1-39.

Melis, Andrea (2005) “Critical Issues on the Enforcement of the True and Fair View” Accounting Principle, Learning From Parmalat”, **Corporate Ownership and Control**, 2, 2 (2005) : 108-119.

Moeller, Robert R. (2004) **Sarbanes Oxley and the New Internal Auditing Rules**. [y.y.] : John Wiley & Sons

Nomura Fixed Income Research (2004) **CDO’s in Plain English**. [y.y.] : [yayl.y]

Parmalat Finanziaria S.p.A. in Extraordinary Administration, Report on Operations and Financial Statements at December 31, 2004, Collecchio, April 2005, pp.1-153.

Powell, Lisa and others (2005) “The Distinction between Aggressive Accounting and Financial Reporting Fraud: Perceptions of Auditors”, **AFAAZ Conference Paper**, (2005) : 1-35.

PricewaterhouseCoopers (2004) **Parmalat Finanziaria S.p.A. Under Extra Ordinary Administration Report**. [y.y.] : PricewaterhouseCoopers

Ramos, Michaels J. (2003) “Auditors’ Responsibility for Fraud Detection: SAS No. 99 Introduces a New Era in Auditors' Requirements”, **Journal of Accountancy**, 195 (2003)

Sarbanes-Oxley, www.findlaw.com, H.R. 3763, pp.1-66.

Sermaye Piyasası Kurulu, **Seri X, No:22Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ**. Ankara : SPK

Wells, Joseph T. (2000) “So That’s Why It is Called a Pyramid Scheme”, **Journal of Accountancy**, (October 2000) : 1-6.

HAKEMSİZ YAZILAR

OPINION PAPERS

